

b. Muhammed el-İmrânî, *Fihrist*; Muhammed b. Abdullah el-Mekkûdî, *el-İrşâd ve'l-beyân fi reddi mâ enkerühü'r-rü'esâ'ü min ehli'z-zamân*.

Neşir: Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, *A'mâlü'l-lâ'âm fi-men büyî'a kable'l-ihtilâm min mülûki'l-İslâm* (Mağrib tarihiyle ilgili üçüncü kısım, *Târîhu'l-Mağribi'l-Ârabî fi'l-âşri'l-vasîf* adıyla, Dârülbeyzâ 1964, 1980, Ahmed Muhtâr el-Abbâdî ile birlikte); İbn İzârî el-Merrâkûşî, *el-Beyânü'l-muğrib fi aḥbârî'l-Endelüs ve'l-Mağrib* (Muvahhidler'le ilgili kısım, Tıtvân 1956-1960, 1963, Muhammed b. Tâvît et-Tıtvânî ve A. Huici Miranda ile birlikte); Dârülbeyzâ-Beyrut 1985, Muhammed b. Tâvît et-Tıtvânî, Abdülkâdir Zemâme ve Muhammed Züneybir'le birlikte); Muhammed Mâülayneyn eş-Şinkîti, *el-Ce'sû'r-rabîi fi'n-niḡâl'an Mağribiyyeti Şinkîti* (Dârülbeyzâ 1376/1957); Tâlib Muhammed b. Ebû Bekir el-Bertellî el-Velâti, *Fethu's-şekûr fi ma'rifeti a'yânî 'ulemâ'i't-Tekrûr* (Beyrut 1401/1981, Muhammed Haccî ile birlikte); *Manzûmetü İbn Hazm fi kavâ'idî uşûli fıkhi'z-Zâhiriyye* (MMA [Kahire], XXI/1 [1395/1975], s. 149-151); *Şezerât min Kitâbi's-Siyâse el-meḡûde l'İbn Hazm* (üç yazma içinde yer alan on yedi metinden oluşur; *Mecelletü Ma'hedi Mevlây el-Hasan li'l-ebḡâsi'l-Mağribiyye*, sy. 5 [Tıtvân 1960], s. 94-107); Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Taḡvimü'l-lisân* (bir kısmı, Abdülazîz Binabdullah ile birlikte, *el-Lisânü'l-Ârabî*, VII/1 [Rabat 1389/1970], s. 415-437).

Makale: Kettânî'nin bazı önemli makaleleri şunlardır: "el-Kitâbü'l-Mağribî ve kıymetühü" (*el-Baḡşü'l-ilmî*, II/4-5 [Rabat 1384-1385/1965], s. 9-75; *el-Lisânü'l-Ârabî*, sy. 3 [Rabat 1385/1965], s. 184-207; nşr. Muhammed Hamza b. Ali el-Kettânî, *el-Hikme*, XII [Medine 1997], s. 325-400); "Cevle fi'l-maḡtûḡâtî'l-Ârabîyye bi-İsbânyâ (Madrid)" (*Da'vetü'l-haḡ*, IX/9-10 [Rabat 1386/1966], s. 82-87; X/1 [1386/1966], s. 48-98; X/2, s. 93-98; X/3 [1386/1967], s. 92-97; X/5, s. 53-58); "el-Maḡtûḡâtü'l-Ârabîyye fi'l-âlem: Ṭab'atü duri'l-maḡfûzât fi'l-Mağrib ve 'alâkâtühâ bi-dirâseti târihi'l-Mağrib" (MMA [Kahire], XIII/2 [1387/1967], s. 195-210; Fr. trc. *Hesperis-Tamuda*, IX/3 [1968], s. 459-468); "Mü'elleftü'l-İmâm Ebî 'Abdillâh el-Mâzerî bi'l-mektebâti'l-Mağribiyye" (*el-Menâhil*, III/6 [Rabat 1396/1976], s. 323-330).

Muhammed Hamza b. Ali Müntasır el-Kettânî, müellifin aşağıda anılan makalelerini bir araya getirip ictihad ve ictihad tarihine dair hacimli bir girişle birlikte el-

İctihâd ve'l-müctehidûn fi'l-Endelüs ve'l-Mağrib adıyla neşretmiştir (Beyrut 2004): "Mü'elleftü'l-İmâm İbn Hazm el-Endelüsî ve resâ'ilühü"; "Hel essere İbn Hazm fi'l-fikri'l-Mesîḡi" (*el-Beyyine*, I/2, Rabat 1381/1962, s. 68-87; Fr. trc. Germain Ayache, *Hesperis-Tamuda*, IV/3, 1963, s. 269-287); "Beyne yedeyi şezerât min Kitâbi's-Siyâse el-mefkûd l'İbn Hazm"; "Ebû 'Abdillâh İbnü'l-Münâşif el-müctehidü'l-Mağribî: Ḥayâtühü ve âşârühü ve menhâhü fi'l-ictihâd" (*el-Baḡis*, II/2, Rabat 1392/1972, ayrı basım, 72 sayfa); "Şafḡa meḡûle min târihi'l-fikri'l-İslâmî: Ḥavle kitâbeyn ḡammeyn: el-Mevridü'l-ahlâ fi'ḡtisârî'l-Muḡallâ l'İbn Hazm ve el-Kıdhu'l-mu'allâ fi ikmâli'l-Muḡallâ l'İbn Ḥafîl" (*Da'vetü'l-haḡ*, I/6, Rabat 1377/1957; I/7, 1377/1958; MMA [Kahire], IV/2 [1958], s. 309-344; Fr. trc. A. Faure, *Hesperis*, XLV/3-4, 1954, s. 298-328); "Ḥavle Kitâbi'l-Kidhi'l-mu'allâ fi ikmâli'l-Muḡallâ" (*Da'vetü'l-haḡ*, III/6, 1379/1960, s. 52-53; Fr. trc. A. Faure, *Hesperis-Tamuda*, II/1, 1961, s. 161-170); "İhyâ'ü'l-ictihâd bi-ictihâdî kâ'ideten min kavâ'idî't-tefkîr fi'l-İslâm" (*Mecelletü'l-Ekâdimiyye*, sy. 1, Rabat 1404/1984).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *Delîlü mü'errifi'l-Mağribi'l-aḡşâ*, Dârülbeyzâ 1960-65, I, 45, 51, 72, 95, 109, 118, 184, 198, 240, 241, 249, II, 329, 436, 442, 455, 480, 489; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribi'l-Ârabî*, Rabat 1399/1979, I, 192-201; Menûni, *Mezâhiru yaḡazati'l-Mağribi'l-ḡadîs*, Beyrut 1405/1985, I, 355; J. Cagne, *Nation et nationalisme au Maroc*, Rabat 1988, s. 97, 353, 355, 358; Latifa Benjeloun-Laroui, *Les bibliothèques au Maroc*, Paris 1990, s. 311; İbnü'l-Hâc Muhammed b. Fâtmi es-Sülemî, *İs'âfû'l-iḡvânî'r-râḡibîn bi-terâcimi sülletin min 'ulemâ'i'l-Mağribi'l-mu'âşürîn*, Dârülbeyzâ 1412/1992, s. 135-140; Ahmed-Chouqui Binebine, *Histoire des bibliothèques au Maroc*, Rabat 1992, s. 214-215; Ali Müntasır el-Kettânî, *İnbî'âşü'l-İslâm fi'l-Endelüs*, İslâmâbâd 1413/1992, s. 20; Allâl el-Fâsî, *el-Ḥarekâtü'l-istiklâliyye fi'l-Mağribi'l-Ârabî*, Rabat 1993, s. 258, 307; M. Haccî, *Cevlât târihiyye*, Beyrut 1995, s. 437-444; Ahmed el-Alâvine, *Zeylül-Â'lâm*, Cidde 1418/1998, s. 163-164; a.mlf., *et-Tezvil ve'l-istidrâk 'alâ Mu'cemi'l-mü'ellifîn*, Cidde 1423/2002, s. 258; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-Â'lâm*, Beyrut 1999, s. 218; Abdülkerîm Gallâb, *Târîhu'l-ḡareketi'l-vaḡaniyye bi'l-Mağrib*, Dârülbeyzâ 1420/2000, I, 178, 179; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemü'l-mü'ellifîne'l-mu'âşürîn: Veḡyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, II, 524-526; Hadîce Harekât, "Muḡammed İbrâhîm el-Kettânî", *Meusû'atü'l-ḡareketi'l-vaḡaniyye ve'l-muḡâveme ve ceḡşî't-taḡrîr bi'l-Mağrib*, Rabat 2009, II/6, s. 810-817; Hasan es-Sâdikî, "Muḡammed İbrâhîm el-Kettânî", a.e., II/6, s. 818-820; Hamza b. Tayyib el-Kettânî – M. Hamza b. Ali el-Kettânî, "Kettânî, Muḡammed İbrâhîm", *Ma'emetü'l-Mağrib*, Rabat 1425/2004, XX, 6760-6761.

AHMET ÖZEL

KETTÂNÎ, Muhammed Müntasır

(محمد المنتصر الكتاني)

Ebû Alî (Ebû'l-Fazl) Muhammed el-Müntasır-Billâh
b. Muhammed ez-Zemzemî
b. Muhammed el-Kettânî
(1914-1999)

Faslı hadis ve fıkıh âlimi.

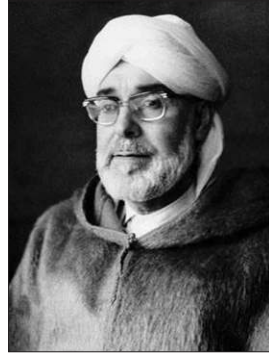
12 Rebîülevvel 1332'de (8 Şubat 1914) Medine'de doğdu. İdrîsî ve Hasenî nisbeyle de anılır. 1918'de dedesi Muhammed b. Ca'fer'in maiyetindeki ailesi Medine'den göç ederek Şam'a yerleşti. İlk eğitimini orada aldı, Kur'an'ı ezberledi, dedesinin ve Şam ulemâsının derslerine devam etti. Ailesinin 1926 yılı sonlarında göç ettiği Fas'ta tahsilini sürdürdü; dedesinin Karaviyyîn Camii'ndeki *el-Müsned* dersleriyle babasının ve devrin âlimlerinin hadis, tefsir, fıkıh, dil ve tarih derslerini takip etti. Bu maksatla Tanca, Zerhûn, Miknâs, Merakeş, Tıtvân, Rabat ve Selâ gibi şehirleri dolaştı. 1929'da Cezayir'e yaptığı seyahatle ilgili gözlemlerini kitap haline getirdi. Genç yaşta Fransız sömürge yönetimine karşı düzenlenen gösterilere katıldı, bu arada tutuklandı, ilk millî direniş hareketlerinin içinde yer aldı. 1933'te babasıyla Şam'a gitti ve oradaki âlimlerden, daha sonra Kahire'de iki yıl kalarak Ezher hocalarından faydalandı. Ders ve icâzet aldığı birçok âlim arasında *er-Risâletü'l-müsteḡrafe* ve *Selvetü'l-enfâs* müellifi dedesi, ayrıca babası, amcası Muhammed Mekki el-Kettânî, Bedreddin el-Hasenî, Muhammed Bâkir el-Kettânî, Ali ed-Dakr, Muhammed Sıddîk el-Gumârî, Muhammed Abdülhay el-Kettânî, Muhammed Ebû Zehre, Zâhid Kevserî, Muhammed Bahît el-Mutîî anılabilir.

Kettânî memleketine dönünce Fas, Selâ ve Tanca şehirlerinde medreseler kurdu, bazılarını yönetti; birçok camide hadis, fıkıh, tefsir ve İslâm düşüncesine dair dersler verdi. Mâlikî fıkıhını iyice öğrendikten sonra Zâhiriyye fıkıhına yöneldi ve on iki yıl boyunca İbn Hazm'ın *el-Muḡallâ's*ını okuttu. Rabat'ta Yüksek Şer'î İstînaf Mahkemesi'nde çalıştı ve Sorbonne Üniversitesi'ne bağlı Ma'hedü'd-dirâsâti'l-Mağribiyyeti'l-ulyâ adlı enstitünün hukuk ve edebiyat bölümünde Mâlikî fıkıhı ve İslâm medeniyeti dersleri verdi. 1943'te Hizbül-hilâfe adıyla bir parti kurdu, başarılı olamayınca partiyi kapatıp 1950'de Hizbül-ş-şûrâ ve'l-istiklâl'e katıldı. 1955'te tekrar Şam'a gitti; Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde tefsir, hadis ve fıkıh dersle-

rini okuttu, üniversitedeki bütün fakülterin Kur'an ilimleri ve sünnet bölümleri başkanlığına tayin edildi. Ayrıca Emeviyye Camii'nde ve evinde dersler verdi. Dinî ve siyasî islah hareketlerine iştirak etti. Bu çerçevede Hindistan'da Mevdûdî, Muhammed Şefî' Diyûbendî, Muhammed İdrîs el-Lâhûrî, Tunus'ta Muhammed Tâhir İbn Âşûr ve Cezayir'de Muhammed Beşîr el-İbrâhimî gibi islahatçı âlimlerle fikir alışverişinde bulundu. Suriye'deki olumsuz şartlar yüzünden önce Amman'a, oradan Mekke'ye göç etmek zorunda kaldı. Kral Faysal b. Abdülazîz tarafından kendisi danışmanlık görevine getirildi. Kral Faysal'a İslâm ülkeleri arasında kullanılmak üzere İslâm dinarı basılması fikrini o verdi. Faysal tarafından Fas-Cezayir arasındaki sınır probleminin çözümünde ara bulucu olarak görevlendirildi. Medine'de kurucuları arasında bulunduğu İslâm Üniversitesi ile Cidde Melik Abdülazîz Üniversitesi, Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi ve Zahrân Petrol ve Madenler Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde tefsir, hadis ve fıkıh dersleri verdi. Dünya İslâm Birliği'nde üye ve danışman sıfatıyla görev yaptı. Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Harâm'da uzun yıllar tefsir, *el-Muvaţta'* ve *el-Müsned* okuttu. Talebeleri arasında oğlu Ali Müntasır, Muhammed Revvâs Kal'acî, Saîd Hawvâ, Abdüsselâm Yâsîn, Abdüllatif b. Sâlih Ferfûr, Hasan b. Ali es-Sekkâf, Abdülkâdir Kuveydir, Ali Cum'a, İsmâil b. Muhammed el-Ensârî, Münîre el-Kubeysî ve torunu Muhammed Hamza b. Ali gibi isimler vardır. 1986'da hastalanıp yatağa düştüyse de ilmi çalışmalarını, İslâm ülkelerindeki ilim ve fikir çevreleriyle ilişkilerini sürdürmeye çalıştı. Üç yıl sonra Rabat'a taşındı. 2 Haziran 1999'da burada vefat etti ve Şühedâ Kabristanı'nda defnedildi.

"Muhaddisü'l-Haremeyni's-şerîfeyn" ve "Müsnidü'l-Mağrib" lakaplarıyla anılan Kettânî, İslâmî ilimler yanında özellikle Endülüs İslâm kültürü, Zâhiriyye fıkhi, İslâm devlet düzeni ve İslâm iktisadî konularındaki geniş birikimiyle tanınmıştır. Mısır ve Suriye'de başlanıp daha sonra Küveyt'te tamamlanan *Mevsû'atü'l-fıkhî'l-İslâmî* projesini hazırlayanlardan biri de odur. Oğlu Ali Müntasır enerji uzmanı olup İslâm dünyasında bilim ve teknoloji araştırmalarıyla bu alanda bazı müesseselerin kurulmasına öncülük etmiş, Endülüs ve Mağrib tarihiyle müslüman azınlıklar konusundada yazdığı eserler ve ilmi neşirleriyle tanınmıştır. Torunu Muhammed Hamza b. Ali b. Müntasır, dedesinin *Kütüb-i Site*, *el-Muvaţta'* ve *el-Müsned*'le ilgili

Muhammed
Müntasır
el-Kettânî

rivayet isnadlarıyla "el-müsel sel bi'l-ewveliyye" isnadlarına, ayrıca biyografisine yer verdiği *Fethu's-sed 'an bâ'zi esânidi'l-ced* adıyla bir "sebet" hazırlamıştır (bk. bibl.). Nâsirüddin el-Elbânî, Kettânî'nin Şam Üniversitesi için kaleme aldığı bir ders kitabını önce *Mecelletü't-temeddüni'l-İslâmî*'de (sy. 33-34) hadis tahrîc tekniği ve çeşitli açılardan eleştirmiş, daha sonra bu yazılarını *Nağdü kitâbi Nuşûş hadîsiyye fi's-sekâfeti'l-âmme: Cem' ve taşnîf Muḥammed el-Müntaşır el-Kettânî üstâzü'l-hadîs* adıyla kitap halinde getirmiştir (Dimaşk 1387).

Eserleri. 1. Mu'cemü fıkhi İbn Ḥazm ez-Zâhiri (I-II, Dimaşk 1385/1966). Eser *Mevsû'atü takribi fıkhi İbn Ḥazm ez-Zâhiri* adıyla da yayımlanmıştır (I-III, Kahire 1412/1992). Bu baskının son cildi İbn Ḥazm'ın *el-Muḥallâ*'sında geçen hadisler ve râvilerinin indeksi olup bu indeks ile diğer ciltlerdeki indeksleri Eşref b. Abdülmaksûd hazırlamıştır. Kitap, *el-Muḥallâ*'nın ofset baskısına son iki cilt halinde eklenip *Mu'cemü fıkhi'l-Muḥallâ* (Beyrut 1416/1996) ve *Mu'cemü Fıkhi İbn Ḥazm ez-Zâhiri* (nşr. Muhammed Hamza b. Ali el-Kettânî, Beyrut 1430/2009) adlarıyla neşredilmiştir. Kettânî, Şam Üniversitesi'nde çalışırken Külliyyetü's-şerîa tarafından yayımlanması düşünülen *Mevsû'atü'l-fıkhî'l-İslâmî* ilim kurulunun isteğiyle, bütün İslâm mezheplerini kapsayacak genel fıkıh ansiklopedisi yazımında örnek alınmak üzere bu eseri hazırlamış olup çalışması sırasında kendisine yardım edenler arasında Mahmûd el-Mekkâdî ve Abdülfettâh Ebû Gudde gibi âlimler de vardır. **2. Mu'cemü Fıkhi's-Selef: İtreden ve şaḥâbeten ve tâbi'in** (I-IX, Mekke 1405). Başta Hulefâ-yi Râşidîn ve Ehl-i beyt olmak üzere ashap ve tâbiîn müctehidlerinin fikhî görüş ve rivayetlerinin kaynak gösterilerek derlendiği bir eserdir. **3. Fâs 'âşimetü'l-Edârise**. Bu risâle ile birlikte müellifin *Câmi'atü Fâs (el-Ḳaraviyyin) aḳdemü câmi'atin fi'l-*

'âlem, Şincî: Târiḥuhâ fi'l-mâzi ve'l-hâzir, el-Cezâ'ir ve sevrâtuhâ fi't-târiḥ, el-Ğazzâlî ve'l-Mağrib ve Tûrâsüne'l-Endelüsî el-Mağribî adlı risâleleri de yayımlanmıştır (Beyrut 1392/1972; nşr. Hamza b. Ali b. Müntasır el-Kettânî, Dârülbeyzâ 2002). **4. Fityetü Târik ve'l-Ğâfiki**. Kettânî'nin çeşitli dergilerde çıkan yazıları ve bazı konferanslarından oluşan eserde önce, kurduğu Hizbü'l-hilâfe partisinin programı olarak "Felsefetü'l-fitye" başlığı altında, Endülüs fâtihi Târik b. Ziyâd ile Endülüs Emevî kumandanlarından Abdurrahman el-Ğâfiki'ye nisbetle bir gençlik tasavvuru ve bu gençliğin sahih iman, İslâm, Kur'an, sünnet ve ardından "Hükümetü'l-fitye" başlığında devlet ve islah anlayışı ele alınmakta, daha sonra bununla bağlantılı olarak "el-'Urûbe 'in de İbn Teymiyye", "Milkiyyetü'l-arz ve kirâ'uhâ fi'l-İslâm", "Milkiyyetü'l-me'âdin", "el-Mer'e fi'l-'aşri'n-nebevî" ve "Müt'atü't-çalâk" başlıklı yazılarına yer verilmektedir (Beyrut 1392/1972). Eser *Nizâmü'd-devleti'l-İslâmiyye* adıyla da yayımlanmıştır (nşr. Hamza b. Ali b. Müntasır el-Kettânî, Beyrut 2007). **5. Tefsîrü'l-İmâm Muḥammed el-Müntaşır-Billâh el-Kettânî**. Müellifin Harem-i şerîf'te okuttuğu, sesli olarak da kaydedilen tefsiri olup dört ciltte İsrâ sûresinin ortalarına kadar gelebilmiştir. Eserin I. cildi, Zekeriyâ Tûnânî tarafından Cezayir Üniversitesi İslâm İlimleri Fakültesi'nde yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır (1430/2009). **6. el-İmâm Mâlik**. Şam Üniversitesi'nde verdiği bir konferansın metnidir (Dimaşk 1960; Beyrut 2008). **7. Hulûdü'l-İslâm**. Bu risâle ve bununla birlikte basılan *Filîşîn el-muḥtalle, Kıyamü İsrâ'îl nihâyetü'l-yehûd* adlı risâleler de müellifin verdiği konferanslardan oluşmaktadır (nşr. Hamza b. Ali b. Müntasır el-Kettânî, Beyrut 2010).

Kettânî'nin diğer başlıca eserleri şunlardır: *Şerḥu Müsnedi'l-İmâm Ahmed* (I-XVI, tahrîc ve şerh olup tamamlanamamıştır); *Müsnedü'l-İmâm Bakî' b. Maḥled el-Endelüsî* (derleme); *Müsnedü'l-İmâm İbn Ḥazm el-Endelüsî* (derleme); *Tahrîcü Müsnedi'l-İmâm el-Ḳudâ'î* (dedesinin aynı esere yaptığı tahrîci iki ciltte tamamlamıştır); *el-Mu'aḳkab fi ricâli'l-hadîs* (İbn Hacer'in *Tehzîbü't-Tehzîb*'i ile bu konuda yazılan bazı eserler için bir eleştiridir); *İbn Ḥazm el-Endelüsî; Bakî' b. Maḥled; İbn Teymiyye; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî; Ebû'l-'Alâ İdrîs b. et-Tâ'îf el-Kettânî; Ḳâdî 'İyâz; Şühedâ'ü'l-İslâm fi'l-Mağrib*

ve'l-Endelüs; el-Mu'azzebûn fi'llâh fi'l-kurûni'l-fâzile; el-Müstedrek fi'l-hadîsi'l-mütevâtir (dedesinin 310 hadis ihtiva eden *Nazmü'l-mütenâsir mine'l-hadîsi'l-mütevâtir* adlı eserinin bin hadise tamamlanmış şeklidir); *Müzekkirât; Zeyl 'ale's-Şecereti'l-Kettâniyye* (hocası Abdülkebir b. Hâşim el-Kettânî'nin eserine zeyildir); *er-Rihletü'l-Cezâ'iriyye; Merâhilü Tübbâ'* (tarih, edebiyat ve ibretlere dairdir); *el-Emvâl fi'l-İslâm*. Kettânî ayrıca Alâeddin es-Semerkandî'nin *Tuhfetü'l-fukahâ'* (I-IV, Dımaşk 1384/1964, Vehbe ez-Zühaylî ile birlikte) ve dedesi Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî'nin *er-Risâletü'l-müste'rafe* (Dımaşk 1383/1964; Beyrut 1400, 1406/1986, 1414/1993) adlı eserlerini neşre hazırlamış, ilk eserin girişinde İslâm'da tedvinin I. (VII.) yüzyılda gerçekleştiğine dair bir çalışmasını yer vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cirârî, et-Te'lîf ve nehdatühü bi'l-Mağrib fi'l-karni'l-işrin min 1900 ilâ 1972, Rabat 1406/1985, s. 259-260; M. Mutî el-Hâfız – Nizâr Abâza, *Târîhu 'ulemâ'i Dimaşk*, Dımaşk 1406/1986, II, 640-642; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 270; Abdülazîz b. Faysal er-Râcihî, *Hedyü's-sârî ilâ esânidî's-Şeyh İsmâ'il el-Enşârî*, Riyad 1419, s. 206-207; Ahmed el-Alâvine, *et-Tezyîl ve'l-istidrâk 'alâ Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Cidde 1423/2002, s. 311-312; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemi'l-mü'ellifine'l-mu'âşirin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, II, 724-725; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî, *'İkdü'l-cevher fi 'ulemâ'i'r-rub'i'l-evvel mine'l-karni'l-hâmis 'aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 2138-2139; Hamza b. Tayyib el-Kettânî – M. Hamza b. Ali el-Kettânî, "Kettânî, Muhammed Müntasır-Billâh", *Ma'leme-tü'l-Mağrib*, Rabat 1425/2004, XX, 6767-6768; Zekeriyâ Tünânî, *Kenzü'l-me'âni ve kevkebü'l-mebâni fi tercemeti'l-İmâm eş-Şerîf Muhammed el-Müntasır-Billâh el-Kettânî* (elektronik kitap); Hamza b. Ali b. el-Müntasır el-Kettânî, *Fethu's-sed 'an ba'zi esânidî'l-ced* (elektronik kitap); a.mlf., "Tercümetü's-Şeyh Muhammed el-Müntasır el-Kettânî", <http://cb.rayaheen.net/showthread.php?tid=26754> (06.07.2013).

AHMET ÖZEL

KHADDURÎ, Majid

(bk. HADDÛRÎ, Mecîd).

KINA

Tıp ve kozmetikte kullanılan bir bitki.

Deste şeklinde, beyazımsı, çiçekleri güzel kokulu, basit yapraklı, dikenli bir ağaç olan *Lawsonia inermis* / *spinosa* L. (sinonim *Lawsonia alba* Lam.) bitkisi ve bu bit-

kinin reçineli birleşikler, başlıcası lavson olmak üzere tanen ve naftakinon türevi boyar maddeler içeren yapraklarından elde edilen ezmesine ya da tozuna verilen addır. Kına kelimesi Türkçe'ye Arapça'dan (hinnâ) geçmiştir. Doğal olarak yetiştiği yerler Mısır, Suriye ve Arabistan yarımadasıdır. Kuzey Afrika, Hindistan alt kıtası, Pakistan, Sri Lanka ve İran'ın güney bölgesinde de bulunur. I. yüzyılda yaşamış Yunan kökenli Romalı eczacı, hekim ve botanikçi Dioskorides'e göre en kaliteli kına Askalon (Askalân) ve Canopus'ta yetiştiriliyordu. Anadolu'da 1980'li yıllara kadar Alanya ve Silifke'de meraklıları tarafından az miktarda yetiştirildiği bilinmektedir. Kına, kabuğundan alkaloidler çıkarılan, kökboyasığıllardan *Cicchona* cinsinden ağaçların genel adı ve ateş düşürücü olan sırtma tedavisinde yararlanılan "kınakına" ile karıştırılmamalıdır. Kınanın ayrıca İran'daki "gol-e hanâ", kına çiçeği (*Impatiens balsamina* L.) adıyla bilinen ve yapraklarıyla çiçekleri Çin'de tırnakları, bazan da atların kuyruklarını boyamada kullanılan bitkiyle de ilgisi yoktur. Kına çiçeklerinin kokusu Kahire'de "temrü'l-hinnâ" adıyla bilinen muhabbet çiçeğinkine (*Reseda odorata*) benzer. Antik Mısır'da, Ortadoğu'da, Antik Yunan ve Roma dünyasında kına, güzel kokulu çiçeklerinden parfüm imalatı için yağ elde etmek amacıyla yetiştirilmiştir. Eski Ahid'de kına çiçeği sevgiliyi tarif için bir benzetmede geçer. Antik Mısır'da kına saç ve kumaş boyamada, mumyalamada kullanılmıştır.

Tıp. I. yüzyılda yaşamış Romalı yazar Plinius, daha sonraki yüzyıllarda hem Batı'da hem İslâm dünyasında bilinen eserinde kına çiçeğinden çıkarılan yağın mideye ve uykusuzluğa iyi geldiğini, kına yaprakları ezmesinin baştaki ve ağızdaki yaraları iyileştirdiğini, kına çiçeği tozu ile sirkeli karışımın baş ağrısını geçirdiğini ifade eder. İslâmiyet'te kınanın tıpta kullanımı, daha ziyade Dioskorides ve Câlî'nûs'un (Galen) kınanın faydalarına dair yazdıkları üzerine temellendirilmiştir. İbnü'l-Baytâr'ın eserinin kına bahsinde Dioskorides ve Câlî'nûs'tan alıntılar bulunur. İbnü'l-Baytâr, Dioskorides'e atfen, kına yapraklarının tanen içermesinden dolayı bağlayıcı bir gücü olduğunu ve kına yaprağı çiğnemenin ağızdaki yaralara iyi geldiğini, kınayla hazırlanan karışımın şişkinlik ve iltihabı giderdiğini, dekoksyonunun ise yüzeysel yanıkları iyileştirdiğini yazar. Kına ağız yoluyla alındığında bağırsak kurtlarının vücuttan atılması tedavisinde de kullanılmıştır. İbnü'l-Baytâr, kınanın birinci dereceden

soğuk ve ikinci dereceden kuru olduğunu belirtir. Şii geleneğinde de kınanın sağlığa faydaları vurgulanmıştır. Muhammed Bâkir el-Meclisî, kınanın faydalarını sayarken kına yakan kişinin Allah tarafından üç hastalığa karşı (cüzam, beyaz leke hastalığı ve frengi çıbanı) korunduğunu ileri sürmüştür. Osmanlı hekimleri de kınadan tedavilerde yararlanmışlardır. XVI. yüzyılda Hekim Nidâi Efendi kına ile rezene tohumu karışımının ayak topuğuna konulmasının baş ağrısına, kaynamış su ile hazırlanan kına karışımının başa sürülmesinin ise göz ağrısına iyi geldiğini yazmıştır. XVII. yüzyıl hekimi Sâlih b. Nasrullah Efendi kaynamış su ve kına ile hazırlanan gargaranın ağızdaki yaraların, kına ile suyun hamur şekline getirilmiş karışımının yakı şeklinde yakılmasının ateşli hastalıkların, ayak tabanına konulmasının çocuklarda çiçek hastalığının tedavisinde kullanıldığını bildirmiştir. Ortadoğu'daki kına kullanımı Batılı seyyahların dikkatini çekmiştir. Fransız seyyahı Jean Chardin (ö. 1713), kınanın cilde uygulanma sebebinin çok soğuk havanın ve çok soğuk suyun ciltte yol açacak tahriş ve çatlakları önlemek olduğunu ifade etmiştir. Kınanın Eskiçağ'larda tıpta kullanımlarından bazıları çeşitli değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir. Anadolu'nun bazı yörelerinde ve bilhassa Akdeniz bölgesinde, kınanın su ile karıştırılmasıyla elde edilen koyu kıvamlı bulamaç topraklardaki çatlaklara ve ayak parmakları arasındaki yaralara sürülmektedir. Kınadan Anadolu halk veterinerliğinde hayvanların ciltlerindeki yaraların tedavisinde de yararlanılmış, cıva, kına ve insan tükürüğü ile hazırlanan karışımın hayvanın yarasına uygulandığında yarayı kuruttuğuna inanılmıştır.

Kozmetik. Kına yapraklarının dövülmesiyle elde edilen toz kınanın su ile seyreltilmesiyle elde edilen karışım, Ortadoğu kültüründe kadın ve erkekler tarafından yüzyıllardır kozmetik amaçlarla kullanılmaktadır. Kına karışımının cilde, saça, sakala veya tırnağa uygulanması "kına yakmak / sürmek / vurmak / koymak" olarak adlandırılır. Kına karışımı kına tozunun sadece su ile karıştırılmasıyla elde edildiği gibi bu temel karışımın içine başka boyar maddeler de eklenerek nihaî renkte farklar elde edilmesi mümkündür. İstenen rengi elde etmek için kına ve su ile çivit, toz karanfil, nar kabuğu, zerdeçal, at kestanesi, taze cevizin yeşil kapçığı, çekilmiş kahve arasından seçilen malzemeler belli oranlarda karıştırılır. Bu şekilde ortaya çıkan bulamaç uygulanmak istenen saç, sa-